

สิกขา: มุมมองของพระพุทธศาสนา Sikkha: A Viewpoint of Buddhism

สิน งามประโคน^๑,
บุญเชิด ชำนิศาสตร์^๒

บทคัดย่อ

สิกขา หมายถึง การเล่าเรียน การแสวงหาความรู้ การศึกษาในเรื่องนั้นๆ ให้เกิดประโยชน์ สิกขาจึงเป็นวิธีหรือกระบวนการในการแสวงหาความรู้ที่จะนำมาประกอบอาชีพ สร้างคนให้เป็นคนอย่างสมบูรณ์ พุทธศาสนาดูแลว่าสิกขาสามารถพัฒนามนุษย์ให้มีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจส่งผลให้สามารถพัฒนามนุษย์ให้พ้นถึงความดับทุกข์ได้

คำสำคัญ : สิกขา, พระพุทธศาสนา.

Abstract

Sikkha means learning, study, training and searching for knowledge in a particular field. Sikkha is a method or process of acquiring knowledge for career and making a perfect man. In the Buddhist viewpoint, Sikkha is a virtue that can develop human both physically and mentally from ordinary happiness to deliverance from suffering.

Keywords: Virtue, Buddhism.

^๑ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านไร่โคก (อินทร์ประชาสรรค์) จังหวัดเพชรบุรี.

บทนำ

สิกขา เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศึกษา หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์^๑ เฉพาะคำว่า สิกขานั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงนัยสำคัญว่า อยู่ที่ว่า การเรียนรู้และปฏิบัติที่มุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา นั้นคือ การละกิเลสที่ทำให้เกิดทุกข์ ดังปรากฏในอรรถกถาพุทธสูตรว่า “ผู้เล่าเรียนธรรมแต่ไม่ได้ฝึกปฏิบัติเพื่อทำมรรคผลให้แจ่มย่อมไม่ได้ประโยชน์จากการเรียนซ้ำร้ายธรรมะนั้นยังนำ ความทุกข์มาให้เปรียบเสมือนคนต้องการงูพิษ แต่จับไม่ถูกวิธี ย่อมถูกงูทำร้ายได้ เพราะธรรมที่สอนเปรียบกับแพที่ใช้ข้ามฝั่งแม่น้ำ เป็นไปเพื่อการสลัดออกจากการยึดมั่นถือมั่น เมื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย จึงควรทิ้งแพไว้ริมฝั่ง มิใช่แบกติดตัวไป^๒

การจัดการศึกษาที่ผ่านมาไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง เนื่องจากนโยบายด้านการศึกษาถูกครอบงำด้วยเป้าหมายทางเศรษฐกิจ สถานศึกษามุ่งผลิตคนเพื่อป้อนตลาดแรงงานและสร้างค่านิยมให้คนใฝ่เรียนทำให้มีความรู้เพื่อการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงตนเองเท่านั้นซึ่งยังเป็นความคิดที่คับแคบและไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง จึงพบเห็นตามหน้าหนังสือพิมพ์อยู่เสมอว่ามีนักเรียนยกพวกตีกัน ปัญหาเด็กท้องในวัยเรียน ปัญหาอาชญากรรม ผู้สำเร็จการศึกษาเมื่อออกสู่สังคมกลับใช้ความรู้เอารัดเอาเปรียบผู้มีความรู้น้อยกว่าตน เมื่อมาเป็นผู้บริหารประเทศก็ทุจริต คอร์รัปชัน แสดงให้เห็นว่าผู้สำเร็จการศึกษาส่วนใหญ่มุ่งทำงานเพื่อประโยชน์ตนเป็นหลัก มิได้มุ่งประโยชน์เพื่อผู้อื่น จึงเกิดปัญหาสังคมและเกิดความขัดแย้งในสังคม

ขึ้น จะเห็นว่าประเทศไทยมีปฏิรูปการศึกษามาเกือบทุกยุคสมัยของรัฐบาล

การปฏิรูปการเรียนรู้ถือเป็นกฎหมายแม่บทของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ หมวด ๔ ของแนวการจัดการศึกษา^๓ สำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนจากเดิมเน้นการท่องจำและการทำตามคำสั่งของครู เน้นวิชาและเนื้อหาเป็นสำคัญ เปลี่ยนเป็นการคิดวิเคราะห์ การปฏิบัติเป็นสำคัญ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน และร่วมปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ ใฝ่แก้ปัญหา ใฝ่พัฒนาตนเองให้มีนิสัยการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การศึกษาที่แท้จริงต้องดูบริบท ความหมายของคำว่า สิกขา หรือ การศึกษาว่ามีเป้าหมาย,สาระอย่างไร ที่จะช่วยแก้ปัญหาในการพัฒนาคนของชาติให้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม

สิกขากับการเรียนรู้

สิกขาคือการแสวงหาความรู้ หรือ การศึกษาเล่าเรียนซึ่งตรงกับการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ในที่นี้ผู้เขียนขอเสนอทฤษฎีการเรียนรู้ของนักการศึกษาทางตะวันตกเพื่อเป็นตัวอย่างของทฤษฎีการเรียนรู้ ได้แก่

๑. ทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike's Connectionism Theory)^๔

ธอร์นไดค์ (Thorndike) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมมีความเชื่อว่า

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ,พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงฯ,๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^๔ พรพิมล พรพิระชนม์,ดร. การจัดการกระบวนการเรียนรู้, หน้า ๓๖.

^๑ อัง.ต.ก.(ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๘/๒๕๑-๒๕๖.

การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ซึ่งมีหลายรูปแบบ บุคคลมีการลองผิดลองถูก (Trial and Error) ปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆ จนกว่าจะพบวิธีที่ดี และเหมาะสมที่สุดในการแก้ปัญหาและเป็นการตอบสนองที่สามารถให้ผลที่พึงพอใจมากที่สุด เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้วบุคคลจะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปเดียวและจะพยายามใช้รูปแบบนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าในการเรียนรู้ต่อไปเรื่อยๆ กฎการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Thorndike) สรุปได้ดังนี้

๑) กฎแห่งผลลัพธ์ (Law of Effect) ระบุว่าการรู้ผลของการกระทำที่ได้ปฏิบัติไปแล้วจะก่อให้เกิดผลดีต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้โดยวิธีการลองผิดลองถูก เมื่อบุคคลได้รับผลจากการกระทำของตนในลักษณะที่ตนเองพึงพอใจ โดยเฉพาะการได้รับรางวัล ย่อมอยากจะเรียนรู้ต่อไป แต่ถ้าได้รับผลที่ไม่พึงพอใจก็จะทำให้ไม่อยากรู้จัก ดังนั้น การได้รับผลที่พึงพอใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้

๒) กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่จะทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

๓) กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การกระทำและการปฏิบัติจริงของผู้เรียนเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็ง การฝึกหัดหรือกระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การรู้นั้นคงทนถาวร ถ้าไม่ได้ฝึกหรือกระทำซ้ำบ่อยๆ การรู้นั้นจะไม่คงทนถาวร และในที่สุด อาจลืมได้

จากแนวคิดทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike) สามารถสรุปหลักการจัดการการเรียนรู้ได้ดังนี้

๑) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยทั้งการฝึกหัดและการได้รับรางวัลการเปิด

โอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนแบบลองผิดลองถูกบ้าง (ในสถานการณ์ที่เหมาะสม) จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา จดจำการเรียนรู้ได้ดี และเกิดความภาคภูมิใจในการที่ได้ทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง

๒) การสำรวจความพร้อมหรือการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำก่อนการสอนบทเรียน เช่น การสำรวจความรู้พื้นฐานเพื่อดูว่าผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนบทเรียนต่อไปหรือไม่

๔) หากต้องการให้ผู้เรียนมีทักษะในเรื่องใดจะต้องช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแท้จริงก่อน แล้วจึงให้ฝึกฝนโดยการกระทำสิ่งนั้นบ่อยๆ แต่ไม่ควรให้กระทำในลักษณะซ้ำซากเพราะจำทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายได้

๕) การให้ผู้เรียนได้รับรู้ผลของการกระทำที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว โดยเฉพาะผลที่ตนพึงพอใจจะช่วยให้การเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ การศึกษาว่าสิ่งใดเป็นสิ่งเร้าหรือรางวัล ที่ผู้เรียนพึงพอใจ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

๒. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขของสกินเนอร์ (Skinner's Operant Conditioning theory)

สกินเนอร์ (Skinner) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมได้ทำการทดลองเกี่ยวกับการเสริมแรงโดยนำหนูที่หิวจัดใส่กล่องภายในมีคันบังคับให้อาหารตกลงไปในกล่องได้ ตอนแรกหนูจะวิ่งชนตามจุดต่างๆ ในกล่อง เมื่อชนถูกคันจะมีอาหารตกมาให้กิน ทำหลายๆ ครั้งพบว่า หนูจะกดคันให้อาหารตกลงไปได้เร็วขึ้น^๕

^๕ศิริบุรณ์ สายโกสุม,รศ.ดร. จิตวิทยาการศึกษา, หน้า ๑๐๗ - ๑๑๕.

ก. แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ (Skinner)

๑) พฤติกรรมหรือการกระทำใด ถ้าได้ระบบการเสริมแรงจะมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีก ส่วนการกระทำที่ไม่มีการเสริมแรง แนวโน้มความถี่ของการกระทำนั้นจะลดลงและหายไป

๒) การเสริมแรงที่แปรเปลี่ยนทำให้เกิดการตอบสนองคงทนกว่าการเสริมแรงที่ตายตัว(จากการทดลองโดยเปรียบเทียบหนูที่หิวจัด ๒ ตัว ตัวหนึ่งกดคานจะได้อาหารทุกครั้ง อีกตัวหนึ่งเมื่อกกดคานบางทีก็ได้อาหาร บางทีก็ไม่ได้อาหารแล้วหยุดให้อาหารตัวแรกจะเลิกกดคานทันที ตัวที่ ๒ จะยังกดต่อไปอีกนานกว่าตัวแรก)

๓) การลงโทษทำให้เรียนรู้ได้เร็วและลืมเร็ว (จากการทดลองโดยนำหนูที่หิวจัดใส่กรงแล้วใช้ไฟฟ้าช็อตหนูจะวิ่งพลาจอนออกมาได้ เมื่อจับหนูใส่เข้าไปใหม่มันจะวิ่งพลาจอนอีก จำไม่ได้ว่าทางไหนคือทางออก)

๔) การให้แรงเสริมหรือให้รางวัลเมื่ออินทรีย์กระทำพฤติกรรมที่ต้องการสามารถช่วยปรับปรือปลุกฝังนิสัยที่ต้องการได้ (จากการทดลองโดยสอนให้หนูเล่นบาสเกตบอลเริ่มจากการให้อาหารเมื่อหนูจับลูกบาสเกตบอล จากนั้นเมื่อมันโยนจิงให้อาหาร ต่อมาเมื่อโยนสูงขึ้นจิงให้อาหารในที่สุดต้องโยนเข้าห่วงจิงให้อาหาร การทดลองนี้เป็นการกำหนดให้หนูแสดงพฤติกรรมตามที่ต้องการ ก่อนจิงให้แรงเสริมวิธีนี้สามารถดัดนิสัยหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้)

ข. หลักการจัดการการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ (Skinner)

๑) ในการจัดการการเรียนรู้การให้การเสริมแรงภายหลังการตอบสนองที่เหมาะสม

ของผู้เรียนจะช่วยเพิ่มอัตราการตอบสนองที่เหมาะสมนั้น

๒) การเว้นระยะการเสริมแรงอย่างไม่เป็นระบบ หรือเปลี่ยนรูปแบบการเสริมแรงจะช่วยให้การตอบสนองของผู้เรียนคงทนถาวร เช่น ถ้าผู้สอนชมว่า “ดีมาก” ทุกครั้งที่ผู้เรียนตอบถูกต้องอย่างสม่ำเสมอ ผู้เรียนจะเห็นความสำคัญของแรงเสริมน้อยลง ผู้สอนควรเปลี่ยนเป็นแรงเสริมแบบอื่นบ้าง เช่น ยิ้ม พยักหน้า หรือบางครั้งอาจไม่ให้แรงเสริม

๓) การลงโทษที่รุนแรงเกินไปผลเสียมาก ผู้เรียนอาจไม่ได้เรียนรู้หรือจำสิ่งที่เรียนได้เลยควรใช้วิธีการงดการเสริมแรงเมื่อผู้เรียนมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ เช่น การใช้ถ้อยคำไม่สุภาพของผู้เรียน แม้ได้บอกและตักเตือนแล้วก็ยังใช้อีก ผู้สอนควรงดการตอบสนองต่อพฤติกรรมนั้นเมื่อไม่มีใครตอบสนอง ผู้เรียนจะหยุดพฤติกรรมนั้นไปในที่สุด

จากแนวคิดและทฤษฎีในเบื้องต้นที่ผู้เขียนได้ยกมาเป็นตัวอย่างพอสรุปให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้จะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่าง ๒ ฝ่าย คือ ผู้สอนและผู้เรียน เมื่อทั้ง ๒ ฝ่ายมีความพร้อมที่จะสร้างการเรียนรู้แล้ว จะทำให้การเรียนรู้เกิดกระบวนการที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลของการเรียนรู้ที่น่าพอใจและประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

กระบวนการศึกษาเพื่อฝึกอบรมและพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

สุนน อมรวิวัฒน์ ได้อธิบายถึงกระบวนการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาไว้ดังนี้^๒ ไตรสิกขาเป็นกระบวนการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ทั้งทางกายวาจาความคิด

^๒สุนนอมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไตรธรรมสาร, ๒๕๒๘), หน้า ๓๗.

จิตใจอารมณ์และสติปัญญาให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างสันติมีอิสรภาพเน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีลสมาธิปัญญาวิธีการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนตามหลักของศีลสมาธิปัญญานั้นผู้ศึกษาต้องปฏิบัติตามแนวทางของมรรคมีองค์แปดได้แก่

๑) การฝึกหัดอบรมตนให้มีศีลด้วยสัมมาวาจา - เจรจาชอบสัมมากัมมันตะ - การกระทำชอบและสัมมาอาชีวะ - การเลี้ยงชีพชอบ

๒) การฝึกหัดอบรมตนให้มีสมาธิด้วยสัมมาวายามะ - ความเพียรชอบสัมมาสติ - การระลึกชอบและสัมมาสมาธิ - การตั้งจิตมั่นชอบ
๓) การฝึกหัดอบรมให้มีปัญญาด้วยสัมมาทิฐิ - การเห็นชอบและสัมมาสังกัปปะ - การดำริชอบ

วไลพร ภวภูตานนท์ธมมหาสารคาม ได้อธิบายถึงมรรคมีองค์แปดได้แก่

๑) สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ)	}	ปัญญา
๒) สัมมาสังกัปปะ (ความมุ่งหมายดำริชอบ)		
๓) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	}	ศีล
๔) สัมมากัมมันตะ (ทำกรณงานชอบ)		
๕) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพดีชอบ)		
๖) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ)	}	สมาธิ
๗) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ)		
๘) สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจชอบ)		

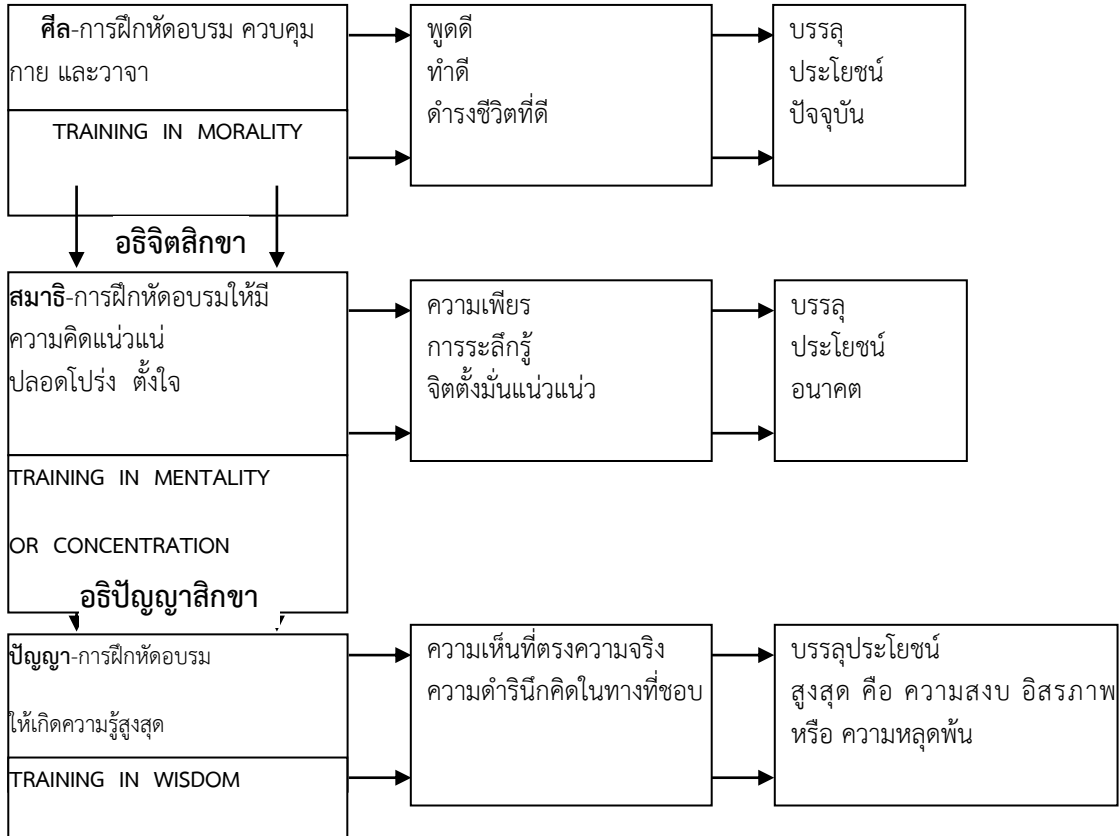
จากหลักมรรคมีองค์ ๘ จะเห็นได้ว่าเป็นหลักไตรสิกขานั้นเอง คำว่า ไตรสิกขา หมายถึงการเรียนรู้หรือการปฏิบัติ ๓ หลักการคือ ๑) ศีลสิกขาเป็นการศึกษาเพื่อควบคุมความประพฤติทางกายวาจาให้มีระเบียบ มีระบบ มีวิธีการแสดงออกที่เหมาะสมและมีวินัย ๒) จิตสิกขาเป็นการศึกษาเพื่อฝึกจิตให้มีโยนิโสมนสิการไม่ออกแวกกระสับกระส่ายควบคุมได้ดีเพราะการกระทำทั้งหลายทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมมีใจเป็นหัวหน้า ๓) ปัญญาสิกขาเป็นการศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญาให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง^๑

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขานี้สุนทรวิวัฒน์กล่าวว่าไม่ว่าจะนำทฤษฎีหลักการหรือศาสตร์ที่เป็นสากลในปัจจุบันข้อใดมากำหนดก็จะสามารถวิเคราะห์และมองเห็นรูปแบบการศึกษาที่แท้จริงซึ่งเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของมนุษย์อย่างไม่มีข้อสงสัย ดังจะขยายความแสดงเป็นภาพอธิบายแนวคิดนี้ให้กระจ่างต่อไป

^๑วไลพรภวภูตานนท์ธมมหาสารคาม, จิตวิทยาพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

อธิศีลสิกขา

ภาพการประยุกต์ตามแนวคิดตามหลักไตรสิกขาของสุมนต์ อมรวิวัฒน์^๑

^๑สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, หน้า ๓๙.

การพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา การศึกษามีองค์ประกอบที่สำคัญคือความรู้ สติปัญญาและการคิดซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ กันกล่าวคือสติปัญญาเป็นเรื่องของคุณภาพ ภายในตัวคนซึ่งขึ้นอยู่กับยีนส์และสิ่งแวดล้อม แรกๆของชีวิตการคิดเป็นทักษะในการดำเนินการ ให้สติปัญญาแสดงออกต่อประสบการณ์ส่วน ความรู้คือข้อมูลข่าวสารที่เป็นทรัพยากรเบื้องต้น ที่นำไปสู่การใช้ความคิดเพราะการคิดโดดๆโดย ปราศจากข้อมูลย่อมเป็นไปไม่ได้ ซึ่งสอดคล้อง กับหลักปฏิบัติธรรมทางพุทธศาสนาที่ยืนยันว่า องค์ประกอบทั้ง๓มีความสัมพันธ์กันคือการคิด เป็นกิจกรรมทางจิตที่มีบทบาทต่อการพัฒนา ปัญญาเป็นอย่างยิ่งการคิดเป็นกลไกอันซับซ้อน ต้องอาศัยความรู้หรือประสบการณ์ที่สะสมไว้มาน ใช้เป็นแนวทาง^๒

การพัฒนาปัญญาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เกิดความรู้ความคิดความเห็นความ ดำริที่ถูกที่ชอบอันเป็นแก่นสารและพลังหนุนให้ บุคคลประพฤติปฏิบัติตนดีถูกต้องตามทำนอง คลองธรรมต่อไปซึ่งพระราชวรมุนีได้อธิบายถึง กระบวนการพัฒนาปัญญาภายในตัวบุคคลว่าพึง พิจารณาโดยสัมพันธ์กับวิธีทำให้เกิดปัญญา ๓ วิธี คือ ๑) สุตมยปัญญาปัญญาที่เกิดจากการเล่า เรียนหรือถ่ายทอดกันมา ๒) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วย ตนเอง ๓) ภวานามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจาก การปฏิบัติฝึกหัดอบรม^๓

^๑สำนักงานศึกษาธิการเขตการศึกษา๕, **ทฤษฎีการคิดและการสอนคิด**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ราชบุรี: โรงพิมพ์ธรรมรักษการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๘.

^๒วไลยพรภวภูตานนันทมหาสารคาม, **จิตวิทยาพุทธศาสนา**, หน้า ๑๓๖.

^๓พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๒-๑๕๘.

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอีกหลาย อย่างที่ต้องใช้ประกอบในกระบวนการพัฒนา ปัญญาคือ๑) การฟังซักถามสอบค้น (สวนะและ ปริปุจฉา) ๒) การสนทนาถกเถียงอภิปราย (สากัจฉา) ๓) การสังเกตเฝ้าดูอย่างพิจารณา (ปัส สนะหรือนิชามาน) ๔) การพิจารณาโดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการ) ๕) การหาเหตุผล (ตุลนา) ๖) การไตร่ตรองตรวจสอบทดสอบสอบสวนทดลอง และเพิน (วิมังสาและวิจย) ๗) การสืบค้นฝึกหัด ทำบ่อยทำให้มาก (อเสวนาภาวนาและพหุสีกรรม)

กระบวนการศึกษาตามหลักของ ไตรสิกขานี้มีลักษณะที่เด่นและใช้เป็นทฤษฎี ทางการจัดกระบวนการเรียนการสอนได้ดังที่สรุป วิเคราะห์เป็นข้อๆคือ

๑) ผู้ที่ศึกษาตามกระบวนการศึกษา ของหลักไตรสิกขาต้องปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วย ตนเองศีลสมาธิปัญญาจะไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง จากการฟังการอ่านการดูหรือการบอกเล่าต้อง เรียนรู้ด้วยวิริยะอุตสาหะความสำเร็จของ การศึกษาแต่ละระดับนั้นผู้ศึกษาย่อมวัดและรู้ได้ ด้วยตนเองไม่มีผู้ใดประเมินให้ได้

๒) เรื่องจากศีลสมาธิปัญญาเป็น ระบบการฝึกหัดอบรมที่ต้องสามารถละสิ่งที่ควร ละและเจริญสิ่งที่ควรเจริญผู้ที่ศึกษาจึงต้องได้รับ การแนะนำสั่งสอนจากกัลยาณมิตรก่อนแต่จะ หยุดอยู่เพียงนั้นไม่ได้ต้องรู้จักคิดและใช้ปัญญา ฝึกฝนไปที่ละขั้นจนสามารถวินิจฉัยแยกแยะสิ่งดี สิ่งชั่วแล้วละเว้นสิ่งชั่วเพิ่มพูนสิ่งที่ชอบธรรมและมีจิตใจผ่องใสบริสุทธิ์ได้

๓) การฝึกหัดอบรมตนตามหลักของ ไตรสิกขาเป็นการฝึกหัดอบรมตนที่เป็นขั้นตอน สืบเนื่องเริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรมเริ่มจาก สิ่งที่ยากไปสู่สิ่งที่ยากเช่นการกำจัดกิเลสอย่าง ทยายด้วยศีลกิเลสอย่างกลางด้วยสมาธิกิเลส อย่างละเอียดด้วยปัญญาจนสามารถกำหนดรู้ สภาวะลักษณะสามัญลักษณะและกำหนดรู้ด้วย

การละความยึดติดในสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นเสียได้
โดยสิ้นเชิง

๔) การฝึกหัดอบรมตนตามหลัก
ไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ทาง
ร่างกายจากความคิดเห็นจิตใจอารมณ์สังขมและ
สติปัญญาเป็นการพัฒนาที่กว้างและลึกมากกว่า
การศึกษาที่เราเข้าใจโดยทั่วไป

๕) การฝึกหัดอบรมตามหลัก
ไตรสิกขาเป็นกระบวนการศึกษาที่มีลักษณะ
บูรณาการที่ว่ามีลักษณะบูรณาการนั้นเพราะ
องค์ประกอบของไตรสิกขาประกอบด้วยศีลสมาธิ
ปัญญาทั้ง ๓ ตัวนี้ อาศัยกันและกันทำให้ชีวิต
บริสุทธิ์ เพราะเมื่อรักษาศีลดีแล้วก็ต้อง
ประคับประคองตนไว้ด้วยความไม่ประมาทก็ต้อง
รักษาศีลด้วยสติอยู่เสมอคือการก้าวเข้าสู่แดน
แห่งสมาธิคือ ความสงบมั่นคงแห่งจิตอันเป็น
อุปกรณ์สำคัญในการใช้ปัญญาเมื่อจิตไม่ฟุ้งซ่าน
ไม่สับสนไม่วุ่นวายย่อมใช้ปัญญาได้อย่างดีปัญญา
ที่ใช้บ่อยๆทำให้เฉียบคมว่องไวพอกพูนมากขึ้นซึ่ง
จะเป็นปัจจัยให้ศีลสมาธิดีขึ้นด้วยจะเห็นได้ว่าศีล
สมาธิปัญญามีลักษณะที่ผสมกลมกลืนอย่างได้
สัดส่วนสมดุลกันมีความสอดคล้องรองรับกันยาก
ที่จะแยกออกอย่างโดดเดี่ยวและไม่สามารถตัด
องค์ประกอบข้อใดทิ้งไปได้^๔

บทสรุป

สิกขาตามมุมมองของ
พระพุทธศาสนานั้นเป็นการศึกษา การฝึกอบรม
และการลงมือปฏิบัติให้ได้ผลที่สมบูรณ์ทั้ง ๓
อย่างคือ การศึกษาศีล สมาธิ และปัญญา การลง
มือปฏิบัติตามแนวคิดของศีล สมาธิ และปัญญา
รวมถึงผลของการรักษาศีล ปฏิบัติสมาธิ ทำให้
เกิดปัญญา สิกขาทางพระพุทธศาสนาจึงส่งเสริม
ให้ผู้ศึกษาเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขตาม
กระบวนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาคือหลัก
สิกขา พุทธกรรมดี คิดเป็นและใช้ความรู้ให้เกิด
ประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นได้

^๔วชิรอินทสระ, “ปัญญาคุณธรรม
สูงสุด”,วารสารศิษย์เก่า ม.ม.ร., (มิถุนายน, ๒๕๒๘) :
๑๘-๑๙.

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ปยุตฺโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๓๐.
- วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. จิตวิทยาพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- วศิน อินทสระ. “ปัญญาคุณธรรมสูงสุด”. วารสารศิษย์เก่าม.ม.ร. (มิถุนายน, ๒๕๒๘): ๑๘-๑๙.
- สำนักงานศึกษาธิการเขตการศึกษา ๕. ทฤษฎีการคิดและการสอนคิด. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ราชบุรี: โรงพิมพ์ธรรมรักษ์การพิมพ์, ๒๕๓๔.
- สุนน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ตรีณสาร, ๒๕๒๘.
- สุนน อมรวิวัฒน์. หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะการเผชิญสถานการณ์. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.